

**تفسیر موضوعی نقش حق الناس
در سلامت اخلاقی جامعه
از منظر قرآن**

نجات یحیی اف

سخن ناشر

معارف اسلامی ناب، نیازِ بشر تشنه معنویت امروز است. در این دوران که بسیاری آن را عصر پایان جهان می‌دانند، گرایش به دین و معنویت، سرعتی شگفت یافته است. در این میان، اسلام بیشترین سهم را از این گرایش به دین دارد، و چرا چنین نباشد؟ اسلام، دین انسانی زیستن، عدالت‌پروری و عشق به همنوع است و بشر این عصر، این گوهر گمشده را در اسلام ناب یافته است.

ازسوی دیگر، گسترش پُرشتاب رسانه‌ها و ابزارهای انتشار اطلاعات، بی‌وقفه موجب پدید آمدن پرسش‌ها و شبهات جدیدی می‌شود که تا اندکی پیش از این، هیچ‌یک از آنها قابل تصور نبود. این انفجار اطلاعات، به‌ویژه در دنیای مجازی، اغلب فرصت ژرف‌اندیشی را از انسان سلب می‌کند و همین موجب شناخت نادرست یا ناقص از بسیاری امور، به‌ویژه مفاهیم و معارف دینی می‌گردد.

بنابراین، تبلیغ و نشر مؤثر معارف اسلامی ناب، رسالت خطیری است که بر عهده همه متولیان این امر می‌باشد. بدون تلاش خالصانه و آگاهانه برای رسیدن به این هدف، پتانسیل عظیمی که در گرایش بشر به معنویت در این عصر پدید آمده، به هدر خواهد رفت.

نشر «نورالامین» به سهم خود می‌کوشد تا بخش اندکی از رسالت عظیم نشر معارف اسلامی ناب را به بهترین شکل ممکن انجام دهد و در این راستا از پیشنهادهای و انتقادهای همه فرهیختگان این عرصه، برای غنا بخشیدن به آثار خود استقبال می‌کند.

انتشارات نورالامین

فهرست

پیشگفتار _____ ۱۳

بخش اول: مفاهیم و مبانی نظری

فصل اول: واژه‌شناسی مفاهیم اساسی _____ ۱۹

۱. واژه «حق الناس» _____ ۱۹

۲. واژه «سلامت اخلاقی» _____ ۲۱

۳. واژه «جامعه» _____ ۲۳

۴. واژه «خانواده» _____ ۲۴

فصل دوم: حق الناس در اسلام _____ ۲۷

درآمد _____ ۲۷

اقسام حق _____ ۲۸

۱. حق الله _____ ۲۸

الف) قرآن و حق الله _____ ۲۸

ب) روایات و حق الله _____ ۳۰

ج) حق الله در کلمات بزرگان دین _____ ۳۱

۲. حق الناس _____ ۳۲

الف) قرآن و حق الناس _____ ۳۴

ب) حق الناس در احادیث _____ ۴۱

- ج) حق الناس در ادعیه ۴۶
۳. حق النفس ۴۷
- گونه‌های حق الناس ۵۰
۱. حق حفظ مال مردم ۵۰
۲. حق حفظ جان مردم ۵۱
۳. حق حفظ آبروی مردم ۵۲
- دلایل ارزشمندی رعایت حق الناس ۵۳
۱. فطرت ۵۳
۲. عقل ۵۵
۳. عرف ۵۶
۴. شریعت ۵۷
- چرایی رعایت کردن حق الناس ۵۹
- الف) کرامت انسانی ۵۹
۱. کرامت ذاتی ۵۹
۲. کرامت اکتسابی ۶۱
- ب) پیوند حق الناس با حق الله ۶۳
- ج) حیثیت فردی و اجتماعی انسان ۶۵
- عوامل تضییع حق الناس ۷۱
۱. هوای نفس ۷۱
۲. غفلت ۷۵
۳. سوء ظن ۷۷
۴. حرص و طمع ۷۸
- راهکارهای پیش‌گیری تضییع حق الناس ۸۲
۱. دوری از گناه ۸۳
۲. توجه به عذاب و عقاب الهی ۸۵
۳. اجرای عدالت ۸۶

پیامدهای کلی حق الناس	۸۷
الف) آثار دنیوی	۸۸
۱. ظلم به مردم	۸۸
۲. محروم شدن از برکت رزق	۹۰
۳. از بین رفتن لذت عبادت	۹۰
۴. عدم استجابت دعا	۹۱
ب) آثار اخروی	۹۱
۱. رسیدن به عذاب خدا	۹۱
۲. عذاب قبر	۹۲
۳. خوردن آتش جهنم	۹۳
۴. محروم ماندن از بهشت	۹۴
خلاصه و جمع بندی بخش اول	۹۵

بخش دوم: نقش حق الناس در سلامت اخلاقی جامعه

فصل اول: آثار رعایت حق الناس در سلامت اخلاقی جامعه	۱۰۱
درآمد	۱۰۱
برخی از حقوق اجتماعی	۱۰۱
۱. امنیت اجتماعی و ارتباط آن با حق الناس	۱۰۶
اهمیت امنیت اجتماعی در قرآن	۱۰۷
راه کارهای ایجاد امنیت اجتماعی از منظر قرآن	۱۰۹
الف) توجه به عبادت و یاد خدا	۱۱۰
ب) اجرای حدود اسلامی	۱۱۲
مقوله های امینت	۱۱۵
۱. امنیت جانی	۱۱۵
۲. امنیت حیثیتی	۱۱۷
۳. امنیت مالی (اقتصادی)	۱۱۹

۴. امنیت شغلی _____ ۱۲۰
۵. امنیت مسکن _____ ۱۲۱
۲. رشد معنوی از ثمرات رعایت حق الناس _____ ۱۲۳
- رشد معنوی و قرآن _____ ۱۲۵
۳. محبت اجتماعی نتیجه رعایت حق الناس _____ ۱۳۰
- اهمیت محبت در قرآن _____ ۱۳۱
- عوامل ایجاد و راه کارهای تقویت محبت اجتماعی و تأثیر حق الناس در آن ۱۳۳
۱. مدارا _____ ۱۳۵
۲. احسان در رفتار _____ ۱۳۶
۳. توکل _____ ۱۳۸
۴. تعادل روانی فایده رعایت حق الناس _____ ۱۴۰
- ارتباط حق الناس با تعادل روانی _____ ۱۴۰
- تعادل روانی نتیجه رعایت حق الناس _____ ۱۴۰
- شایسته سالاری _____ ۱۴۳
- الف) شایسته سالاری در قرآن _____ ۱۴۴
- ب) شایسته سالاری در سیره نبوی ﷺ _____ ۱۴۵
- ثمرات تعادل روانی در جامعه _____ ۱۴۷
۵. وحدت اجتماعی از فواید رعایت حق الناس _____ ۱۴۹
- عوامل وحدت _____ ۱۵۰
۱. داشتن تقوای الهی _____ ۱۵۰
۲. ایجاد دوستی و الفت بین انسان ها _____ ۱۵۱
۳. چنگ زدن به ریسمان محکم خدا _____ ۱۵۲
- وحدت اجتماعی در سخنان گهربار ائمه معصومین علیهم السلام _____ ۱۵۳
- فصل دوم: پیامدهای عدم رعایت حق الناس در سلامت اخلاقی جامعه _____ ۱۵۷
- درآمد _____ ۱۵۷
- از بین رفتن رفاه _____ ۱۵۷

۱۵۸	اصول رفاه اجتماعی
۱۵۸	الف) اصل تکامل اجتماعی
۱۶۰	ب) اصل تعاون اجتماعی
۱۶۱	اسلام و رفاه اجتماعی
۱۶۱	صدقه مهم ترین حقوق اجتماعی
۱۶۴	عدم پیشرفت
۱۶۶	عوامل عدم پیشرفت جامعه
۱۶۶	۱. اسراف و تبذیر
۱۶۷	۲. فقر و محرومیت
۱۶۹	۳. ترک امر به معروف و نهی از منکر
۱۷۱	خشنونت و ناامنی
۱۷۲	عوامل خشنونت اجتماعی
۱۷۲	الف) نبود امنیت لازم
۱۷۴	ب) غیبت و هتک حرمت
۱۷۵	خلاصه و جمع بندی بخش دوم

بخش سوم: نقش حق الناس در سلامت اخلاقی خانواده

۱۸۱	فصل اول: آثار رعایت حق الناس در سلامت اخلاقی خانواده
۱۸۱	درآمد
۱۸۱	جایگاه خانواده در اسلام
۱۸۱	الف) خانواده در قرآن
۱۸۴	ب) خانواده در احادیث
۱۸۷	حقوق متقابل اعضای خانواده
۱۸۷	۱. حقوق زن بر شوهر
۱۸۸	۲. حقوق شوهر بر زن
۱۸۹	۳. حقوق والدین بر فرزندان
۱۹۰	۴. حقوق فرزندان بر والدین

- الف) حقوق فرزندان در قرآن ۱۹۱
- لقمان عليه السلام - «پدر شایسته در قرآن» ۱۹۵
- ب) حقوق فرزندان در احادیث ۱۹۷
۱. از دیدگاه احساسات و عواطف ۱۹۹
۲. از منظر اجتماعی ۱۹۹
- مسئولیت اصلی خانواده - دعوت به تقوا ۲۰۰
۱. استحکام خانواده ۲۰۱
- عوامل تحکیم خانواده ۲۰۲
- الف) حسن معاشرت ۲۰۳
- ب) نظم و انضباط در میان اعضای خانواده ۲۰۴
۲. اعتمادسازی ۲۰۵
- روش های ایجاد اعتماد ۲۰۶
- الف) صداقت ۲۰۷
- ب) مشورت و هم فکری ۲۰۸
- ج) رازداری ۲۰۹
- اعتماد در سیره نبی اکرم ۲۱۰
۳. عدالت ورزی ۲۱۱
- قرآن و عدالت ۲۱۲
۴. افزایش احترام و تکریم متقابل ۲۱۵
- احترام و تکریم متقابل در کلام معصومین عليهم السلام ۲۱۶
۵. قانون مداری ۲۱۸
- انواع مسئولیت های انسان ۲۱۹
- الف) مسئولیت عبادی ۲۱۹
- ب) مسئولیت فردی ۲۱۹
- ج) مسئولیت اجتماعی ۲۱۹
۶. زمینه تقرب به خدا ۲۲۲
- نکات ارزشمند روایات فوق ۲۲۶

آثار رعایت حق الناس در تقرب خانواده به خدا	۲۲۷
الف) جدیت در کسب معنویت	۲۲۷
ب) اهمیت دادن به نماز	۲۲۹
ج) مرجع مشکلات دانستن خدا	۲۳۰
فصل دوم: پیامدهای عدم رعایت حق الناس در سلامت اخلاقی خانواده	۲۳۴
درآمد	۲۳۴
زمینه بدبینی	۲۳۴
آثار بدبینی	۲۳۶
افزایش طلاق	۲۳۸
الف) طلاق در قرآن	۲۳۸
ب) طلاق در روایات اسلامی	۲۳۹
تقسیم طلاق از لحاظ منشأ	۲۴۰
۱. از باب ضرورت	۲۴۰
۲. از روی هوی و هوس	۲۴۰
۳. از روی عقده گشایی	۲۴۱
طلاق نتیجه تضییع حقوق	۲۴۱
۱. عدم توجه نسبت به حقوق همسر	۲۴۲
۲. بیکاری	۲۴۳
۳. بی توجهی زن به امور زناشویی	۲۴۴
۴. خودداری مرد از دادن نفقه خانواده	۲۴۵
الگوهای نامناسب به فرزندان	۲۴۶
قرآن و روش الگویی	۲۴۷
درک نکردن خواسته ها	۲۵۳
الف) خواسته های عاطفی	۲۵۴
۱. تعاون و همکاری	۲۵۴
۲. تشکر و سپاس	۲۵۵

۳. گذشت و اغماض ۲۵۶
۴. محبت ۲۵۷
۵. خوشرویی ۲۵۸
- ب) خواسته های جنسی ۲۵۹
۱. آرایش زن و مرد برای یکدیگر ۲۶۲
۲. مضاجعت زن ۲۶۳
۳. استمتاع مرد ۲۶۳
- خلاصه و جمع بندی بخش سوم ۲۶۵
- کتابنامه ۲۶۹

پیشگفتار

دین اسلام علاوه بر مسؤولیت‌های فردی، هر مسلمانی را موظف به رعایت قوانین و مقررات اجتماعی می‌داند. به همین دلیل، فرد باید به حقوق و مسؤولیت‌هایی که در زندگی خود به عهده دارد؛ چه از نظر فردی و چه از نظر اجتماعی توجه کند و در عملی‌سازی آن‌ها سعی خود را به کار ببندد.

براین اساس، حق الناس یکی از مهم‌ترین آموزه‌های دینی برای مسلمانان محسوب می‌شود. می‌توان گفت این مسأله حتی برای غیر مسلمانان نیز از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. ارزیابی این موضوع به عنوان بخش جداناپذیری از زندگی روزمره، به دلیل این است که حق الناس جزو روابط اساسی انسان‌ها به شمار می‌آید. همچنین حق الناس به عنوان یکی از مهم‌ترین موضوعات مربوط به سلامت اخلاقی و معنوی جامعه، نقش مهمی در توسعه و بهبود آن دارد.

از نظر اسلام، انسان به عنوان یک پدیده اجتماعی می‌تواند بخش عمده نیازهای مادی و معنوی خود را فقط در جامعه برآورده سازد. انسان علاوه بر حقوق فردی، دارای حقوق اجتماعی و خانوادگی نیز است. شایسته ذکر است که اطمینان از تأمین این حقوق تأثیر بسزایی در

سلامت اخلاقی جامعه دارد. از این طریق، انسان می تواند زمینه ای برای سعادت و رستگاری دنیوی و اخروی خود و دیگران فراهم آورد. عدم انجام این کار منجر به پایمال شدن حقوق دیگران شده و سلامت اخلاقی جامعه و خانواده را به خطر می اندازد.

چنین مسأله مهمی را می توان از آیات قرآن کریم، احادیث پیامبر ﷺ و اهل بیت  و از نحوه زندگی آن ها اخذ و استنباط کرد. در شناخت مسائل مهم و پیچیده باید به منبع اصلی مراجعه شود که همان قرآن و احادیث پیامبر اکرم ﷺ و اهل بیت  است که بر اساس احادیث نبوی از جمله حدیث مشهور ثقلین^۱ آن ها مفسران واقعی قرآن کریم هستند. در شناخت و بررسی این موضوع نیز به همان منابع اصیل مراجعه شده و حقیقت روشن گردیده است.

امنیت اجتماعی، رشد معنوی، محبت اجتماعی، تعادل روانی و وحدت اجتماعی از آثار و نشانه های احترام به حق الناس و عملی سازی آن در جامعه محسوب می شود. اگر حق الناس در جامعه رعایت نشود، رفاه از بین می رود، پیشرفت حاصل نمی شود و خشونت و ناامنی به وجود می آید و نتیجه آن انحطاط و از بین رفتن سلامت اخلاقی جامعه می شود. در اسلام، خانواده بخش مهمی از جامعه محسوب می شود. حمایت

۱. علی بن ابراهمی، قمی، تفسیر القمی، ج ۲، ص ۴۴۷؛ محمد محسن بن شاه مرتضی فیض کاشانی، تفسیر الصافی، ج ۱، ص ۲۱؛ سلیم بن قیس هلالی، کتاب سلیم بن قیس هلالی، ج ۱، ص ۱۷؛ علی بن محمد خزاز رازی، کفایة الأثر فی النصّ علی الأئمة الإثنی عشر، ص ۸۷؛ محمد بن حسن حر عاملی، وسائل الشیعه، ج ۲۷، ص ۳۴؛ محمد باقر مجلسی، بحار الانوار، ج ۲، ص ۱۰؛ احمد بن حسین ابی بکر بیهقی، سنن الکبری، ج ۱۰، ص ۱۱۴ و ابی عبدالله حاکم نیشاپوری، المستدرک علی الصحیحین، ج ۳، ص ۱۱۰.

از حقوق اعضای خانواده منجر به استحکام، ایجاد اعتماد متقابل در بین اعضای خانواده، برقراری عدالت و شکل‌گیری روحیه مسئولیت‌پذیری می‌شود. عدم رعایت این حقوق منجر به بی‌اعتمادی، افزایش طلاق، بی‌توجهی به خواسته‌های یکدیگر و الگوهای نامطلوب برای فرزندان می‌گردد.

روش تحقیق اثر حاضر، توصیف و تحلیل نقش حق الناس در سلامت اخلاقی جامعه و خانواده از منظر قرآن است. این کتاب موضوعاتی همچون اخلاق، حقوق، جامعه‌شناسی و قرآن را پوشش می‌دهد. یادآور می‌شویم که این روش تفسیر، تفسیر موضوعی قرآن است و در دوران معاصر بسیار گسترش یافته است. این اثر از سه بخش تشکیل شده است و هر بخش دارای دو فصل می‌باشد.

بدین ترتیب با مطالعه این کتاب با یکی از مهم‌ترین مباحث قرآنی آشنا می‌شوید. همچنین در این کتاب علاوه بر بررسی و تحلیل مسأله حق الناس، نمونه‌هایی از تأثیرات مثبت و منفی حق الناس در جامعه و خانواده را به خوانندگان گران قدر ارائه خواهیم داد.

از همه کسانی که در تدوین این اثر سهیم بوده‌اند؛ به‌ویژه استاد گران قدر حجت الاسلام والمسلمین دکتر محمدعلی رضایی اصفهانی (زید عزه) و از اعضای خانواده خودم، کمال تقدیر و تشکر را دارم و برای ایشان آرزوی موفقیت بی‌پایان و خدمت‌گزاری شایسته به مکتب اسلام می‌نمایم. می‌توانید نظرات و پیشنهادات خود را به آدرس ایمیل زیر ارسال کنید:

yahyanecat87@mail.ru

نجات یحیی‌زاده

۵ اسفند ۱۳۹۹